

ks. Jan Kochel
Zbigniew Marek SJ

PEDAGOGIA
BIBLIJNA
W KATECHEZIE

Wydawnictwo WAM ■ Księża Jezuici
Kraków 2012

© Wydawnictwo WAM, 2012

Korekta
Danuta Barańska

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-7767-071-2

NIHIL OBSTAT. Przełożony Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego
ks. Wojciech Ziótek SJ, prowincjał, Kraków, 23 kwietnia 2012 r., l.dz. 86/2012.

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne (bp Gerard Kusz).....	9
Wstęp.....	11

Jan Kochel

1. JEZUS – NAUCZYCIEL I KATECHETA	15
1.1. Jezus Didaskalos w Ewangelii Marka.....	16
1.1.1. <i>Didaskalos</i> – nauczyciel, który „ma władzę” (Mk 1, 22).....	16
1.1.2. <i>Wczesnochrześcijański katechumenat</i> według Ewangelii Marka.....	18
1.1.3. Duchowa <i>droga Dwunastu</i>	22
1.2. Jezus <i>Kathegetes</i> w Ewangelii Mateusza	25
1.2.1. Terminologia dydaktyczna Mateusza	26
1.2.2. Pedagogia Jezusa	29
1.2.3. Formacja uczniów „małej wiary”.....	31
1.3. Jezus <i>Epistates</i> w Ewangelii Łukasza.....	35
1.3.1. <i>Epistates</i> – „stojący na czele, przewodnik, wzór do naśladowania”.....	36
1.3.2. Pedagogia ewangelizacji.....	39
1.3.3. Droga ucznia według św. Łukasza	44
1.4. Jezus <i>Aletheia</i> w Ewangelii Jana	49
1.4.1. „Ja jestem... Prawdą” (J 14, 6).....	50
1.4.2. Pedagogia dojrzałej wiary według św. Jana	52
1.4.3. Katecheza <i>posługą na rzecz prawdy</i>	58

Jan Kochel, Zbigniew Marek SJ

2. KATECHEZA KOŚCIOŁA	63
2.1. Terminologia: <i>paideia</i> – <i>paideutēs</i> oraz <i>katechein</i> – <i>kathegetes</i>	63
1.2. Ewangelizacja i katecheza.....	72
1.3. Teo-, chrysto- i eklezjocentryczne ukierunkowanie katechezy	83
1.4. Treści i źródła katechezy	88
1.5. Zasady posługiwania się Biblią w katechezie	97

Zbigniew Marek SJ

3. CELE I ZADANIA KATECHEZY	113
3.1. Wiąż z Jezusem Chrystusem	114

3.2. Służba wierze	119
3.3. Formacja człowieka	127
3.4. Katecheza i wychowanie religijne.	130
Jan Kochel	
4. KATECHECI W SŁUŻBIE SŁOWA BOŻEGO	137
4.1. Terminologia biblijna i eklezjalna.	137
4.2. Posługa Słowa	141
4.3. Ewangeliczny charakter katechetycznej posługi Słowa	146
4.4. Formacja biblijna katechetów	149
4.4.1. „Lektura Boga”	150
4.4.2. Ożywienie praktyki <i>lectio divina</i>	153
4.4.3. <i>Szkoły Słowa Bożego</i> w programie katechezy	157
4.5. Biblijna animacja katechezy	161
Jan Kochel	
5. BIBLIA W NAUCZANIU I WYCHOWANIU	173
5.1. Zasady wychowania biblijnego.	173
5.1.1. Wielka księga edukacyjna ludzkości	174
5.1.2. Trzy kryteria interpretacji Pisma Świętego	178
5.1.3. Biblijna hermeneutyka katechezy.	181
5.1.4. Potrzeba dydaktyki biblijnej w katechezie	186
5.2. Bezdroża wychowania biblijnego	195
5.2.1. Błędy w lekturze Biblii	195
5.2.2. Niedopuszczalne podejście w interpretacji – lektura fundamentalistyczna	198
5.2.3. Niewłaściwe sposoby korzystania z Pisma Świętego.	203
5.3. Wychowanie biblijne w rodzinie	207
5.3.1. <i>Zamieszkanie Słowa</i> w rodzinie	207
5.3.2. Biblijne i patrystyczne przykłady wychowania biblijnego.	210
5.3.3. Metoda narracyjna w katechezie rodzinnej	220
5.4. Wychowanie biblijne w gimnazjum	229
5.4.1. Język Biblii	230
5.4.2. Podstawowe etapy biblijnej edukacji młodzieży	232
5.4.3. Wybrane metody biblijne	238
5.5. Wychowanie biblijne w szkole średniej (ponadgimnazjalnej)	245
5.5.1. Źródła i reguły wychowania biblijnego	246
5.5.2. Biblijne drogi wychowania	250
5.5.3. Wybrane metody i techniki pracy z Pismem Świętym	256

Zbigniew Marek SJ

5. METODY PRACY Z TEKSTAMI BIBLIJNYMI	263
5.1. Klasyfikacja metod stosowanych w pracy z tekstami biblijnymi	263
5.2. Zasady korzystania z tekstów biblijnych	268
5.3. Metody analizy tekstów narracyjnych.	273
5.3.1. Przepisywanie tekstu	273
5.3.2. Dzielenie tekstu	273
5.3.3. Wyróżnienie występujących w opowiadaniu biblijnym scen. . .	275
5.3.4. Analiza tekstu pod kątem działania (s. 169)	293
5.3.5. Analiza strukturalna	295
5.4. Praca z tekstami o charakterze mowy	302
5.5. Metody pracy z odkrytym zbawczym orędziem	306
5.5.1. Opowiadanie	307
5.5.2. Sceniczne przedstawienie treści tekstu biblijnego	314
5.6. Metody wyrażania doświadczeń inspirowanych tekstem biblijnym. .	324
5.6.1. Metody wykorzystywania zdolności twórczych.	325
5.6.2. Praca z obrazami.	325
5.6.3. Praca z obrazami (przeźroczami) o tematyce biblijnej.	329
5.6.4. Formy muzyczne	332
WYKAZ SKRÓTÓW	335
BIBLIOGRAFIA	337

SŁOWO WSTĘPNE

Współczesny młody człowiek ma do dyspozycji świetne środki pozyskiwania wiedzy o świecie i o człowieku w postaci Internetu, Facebooka i Twitera. Potrzebuje jednak przewodnika, który dopomógłby mu odkryć prawdę, tj. nauczyłby na nowo umiejętności słuchania, krytycznego partrzenia, dotykania rzeczywistości ziemskiej oraz kontemplowania rzeczywistości, która nas przerasta. W swoim pierwszym liście św. Jan Apostoł pisze: „Oznajmiamy wam życie wieczne, które było w Ojcu, a nam zostało objawione – cośmy ujrzeli i usłyszeli, oznajmiamy także i wam, abyście i wy mieli współuczestnictwo z nami. A mieć z nami współuczestnictwo, znaczy: mieć je z ojcem i z Jego Synem, Jezusem Chrystusem” (1J 1, 2-3). Nie ma rzeczy ważniejszej od tego, aby umożliwić młodemu człowiekowi dostęp do Boga, który nadaje życiu nową wartość, czyli sens.

Ojciec św. Benedykt XVI w posynodalnej adhortacji o słowie Bożym nazwał Biblię „wielkim kodem kulturowym”¹. Kultura, ze swoimi wielorakimi aspektami jest elementem konstytutywnym ludzkiego doświadczenia. „Człowiek bytuje zawsze na sposób jakiejś kultury sobie właściwej, która z kolei stwarza pomiędzy ludźmi właściwą im więź, stanowiąc o międzyludzkim i społecznym charakterze ludzkiego bytowania”².

Nieznajomość Biblii w kulturze europejskiej jest świadectwem ignorancji. Jest jeszcze drugi aspekt, którym jest inkulturacja Ewangelii. Proces ten łączy tradycje różnych kultur. Dowartościowuje to, co w nich pozytywne i pozwala Ewangelii kształtować życie różnych Narodów.

Biblia w rękach młodego człowieka może być swego rodzaju mapą drogową lub kompasem, pozwalającym w miarę bezpiecznie poruszać się po krętych drogach cywilizacyjnych meandrów. Młody człowiek potrzebuje jednak przewodnika. Czasem mistrza wprowadzającego w tajniki współczesnego życia.

---

¹ VD 110.

² Jan Paweł II. Przemówienie w UNESCO. L'Osservatore Romano. Wyd. polskie n. 6/1980 s.4.

Zbiór artykułów wydanych w formie książki przez księży profesorów Zbigniewa Marka i Jana Kochela stanowi nieodzowną pomoc katechetyczną w odkrywaniu w Biblii samego Boga. Pomaga w nawiązaniu dialogu międzysobowego człowieka ze swoim Stwórcą. Katecheta jest tutaj traktowany nie tylko jako nauczyciel, ale przede wszystkim jako świadek Boga, który w swoim Synu Jezusie Chrystusie nas umiłował i dla którego świadectwo miłości jest językiem dialogu.

Zebrany materiał w formie książki jest doskonałym przeglądem dorobku polskiej katechezy biblijnej po Soborze Watykańskim II. Stanowi rodzaj podręcznika, który pomaga zarówno katechezie, jak i katechizowanym w sposób pogłębiony rozumieć i odkrywać prawdy o Bogu i człowieku zawarte w Biblii. Dopiero doświadczenie człowieka przeniknięte światłem słowa Bożego i świadectwem życia Syna Bożego Jezusa Chrystusa staje się wartością bezcenną. Stanowi także fundament dialogu między Bogiem a człowiekiem. Pozwala lepiej odczytać zamysł Boga w stosunku do nas i lepiej rozumieć tajemnicę naszego „ja”.

Należy wyrazić uznanie autorom za podjęty wysiłek badawczy oraz wdzięczność za przybliżenie różnych sposobów i metod wydobywania treści przekazu biblijnego, czyli tzw. kerygmatu.

Życzyć należy zarówno katechetom, jak i katechizowanym zapału czyli „pasji” w odkrywaniu istoty przekazu słowa Bożego i nawiązaniu więzów przyjaźni z Wcielonym Słowem Bożym, tj. z Jezusem Chrystusem, Nauczycielem i Mistrzem życia chrześcijańskiego.

+ Gerard Kusz
Wiceprzewodniczący Komisji
Wychowania Katolickiego KEP

WSTĘP

W ostatnich dziesiątkach lat relacje „Biblii z katechezą” oraz „obecność Biblii w katechezie” czy też „słowa Bożego w posłudze katechetycznej” były przedmiotem wielu sympozycji katechetycznych i warsztatów organizowanych przez ośrodki doskonalenia zawodowego¹. Teoretycy i praktyki nauczania i wychowywania w wierze chętnie przywoływali pytania stawiane przez Ojców soborowych: Jak realizowano zasadę „szerokiego dostępu do Pisma Świętego”² i jego „częstego czytania”³? W jakiej mierze słowo Boże stało się w pełniejszy sposób „duszą teologii i posługi słowa” (w tym katechezy) oraz „natchnieniem całego życia chrześcijańskiego”⁴? Jakie jest miejsce Pisma Świętego w katechezie posoborowej? Jak przybliżyć (otwierać) trudne teksty biblijne współczesnym katechizowanym, zapatrzonym w Internet, Facebooka i Twittera?

O aktualności tych spraw świadczą też wydawane w ostatnim półwieczu dokumenty katechetyczne Kościoła powszechnego oraz Kościołów lokalnych⁵. W dokumentach tych zostało podkreślone, że skuteczność przekazu słowa Bożego w katechezie zależna jest w dużej mierze od tego, na ile wysiłek otwierania, wyjaśniania, tłumaczenia i aktualizacji Pisma Świętego rzeczywiście odpowiada kulturze adresatów⁶. Katecheci zabiegają o to, by tajemnice zbawienia, bez fałszowania i zniekształcania, przystosowywać

---

¹ J. Kudasiewicz (red.), *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, Lublin 1991; Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze Słowa*, Kraków 1998; J. Kochel, J. Kostorz, *Biblia w katechezie*, Opole 2005; *Obecność Biblii w katechezie*, pr. zb. pod red. H. Słotwińskiej, Lublin 2008; *Usłyszeć Słowo Boże – żywe i ostrzejsze niż miecz*, pr. zb. pod red. A.E. Klicha, Kraków 2008; *W dialogu ze Słowem. Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, pr. zb. pod red. K. Kantowskiego, Szczecin 2011.

² Por. KO 22.

³ KO 25.

⁴ KO 24.

⁵ Np. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Wyd. WAM, Kraków 2001.

⁶ Por. OIK 32; Aaok 17.

do czasu, mentalności i języka osób katechizowanych⁷. Bł. Jan Paweł II nieustrudzenie powtarzał, że katecheza może osiągnąć swój cel, gdy prawda Ewangelii będzie głoszona za pomocą różnych metod, stosownych do wieku, dojrzałości i indywidualnych uwarunkowań⁸. W dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele* podkreślono zaś, że „jednym z celów katechizacji powinno być wprowadzenie do pogłębionego rozumienia Biblii i do owocnej lektury, która pozwala odkryć zawartą w niej prawdę Bożą, pobudzającą do odpowiedzi, możliwie jak najbardziej wspaniałomyślną, na orędzie skierowane przez Jego Słowo do ludzkości”⁹. Z kolei Benedykt XVI – z okazji czterdziestej rocznicy Soboru Watykańskiego II – zauważył, że „w Piśmie Świętym dostrzeżono czołowy środek nowoczesnego duszpasterstwa. Polecono sporządzenie nowych przekładów Biblii z języków oryginalnych. Zaowocowało to odnową w sposobie przepowiadania, katechezie, teologii, duchowości i relacjach ekumenicznych” (Rzym, *Audiencja generalna* – 6 listopada 2005 r.). Rozwinął tę myśl w adhortacji apostołskiej *Verbum Domini*, gdzie zaapelował o biblijną animację całego duszpasterstwa¹⁰ oraz biblijny wymiar katechezy¹¹.

Poza urzędowym dowartościowaniem roli Pisma Świętego w katechezie istotnym jest też udzielanie wsparcia wszystkim, którzy świadomi swej przynależności do wspólnoty Kościoła na miarę własnych możliwości podejmują się głoszenia Ewangelii. Wobec tych osób autorzy czują się szczególnie zobowiązani do podzielenia się własnymi przemyśleniami i doświadczeniami. Korzystając z wcześniejszych publikacji, ponownie podjęliśmy ten ważny nie tylko dla nas temat, kierując się ewangeliczną zasadą, że każdy nauczyciel, gdy „staje się uczniem królestwa niebieskiego, podobny jest do gospodarza domu, który ze swego skarbcza wyjmuje to, co nowe i stare” (Mt 13, 52). W tym duchu podjęliśmy najpierw próbę wskazania na ważne dla współczesnej katechezy problemy wynikające z głoszenia przez Kościół zbawczego orędzia. Mają one pomóc w zrozumieniu ważności czy wręcz konieczności opierania na przesłaniu biblijnym całej działalności katechetycznej. W dalszej kolejności usiłujemy podpowiadać czytelnikowi, w jaki sposób, podejmując misyjną działalność Kościoła, może posługiwać

⁷ OIK 33; EN 54; Aaok 40; DOK 194.

⁸ Aaok 51.

⁹ IBK IV C, 3.

¹⁰ VD 73.

¹¹ VD.

---

się perykopami biblijnymi, tak by zawarty w nich przekaz zbawczego orędzia był czytelny i dostępny oraz rozpoznawany zgodnie z wiarą Kościoła.

Mamy też nadzieję, że sama publikacja będzie wsparciem przy naświetlaniu Bożym objawieniem spraw ludzkiego życia. Ufamy też, że poprawny kontakt ze słowem Bożym będzie otwierał ludzkie serca na Boga, w którym „żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” (Dz 17, 28). Jesteśmy też przekonani, że kontakt ten pomoże ludziom „szukać Jego woli, widzieć Chrystusa we wszystkich ludziach, czy to bliskich, czy obcych, trafnie osądzać prawdziwe znaczenie i wartość rzeczy doczesnych tak samych w sobie, jak i w stosunku do celów człowieka”¹².

Autorzy

---

¹² KO 4.

Jan Kochel*

---

1. JEZUS – NAUCZYCIEL I KATECHETA

Biblijny *model wychowania* jest przesłaniem, które nie straciło nic na aktualności; zawiera prawdę o człowieku, o tym, co w nim najszlachetniejsze, najlepsze i godne chronienia. Dzieje się tak nie dzięki zapisanym w nim tekstom, ale ze względu na autorytet osoby Jezusa – *Jedynego Nauczyciela* (por. Mt 23, 8. 10; J 13, 13)¹. Jego autorytet stoi na straży wszystkich wzorów nauczycieli i wychowawców. Bł. Jan Paweł II podczas spotkania ze studentami Katolickiego Uniwersytetu «Sacro Cuore» powiedział:

„Kiedy mówię o «formacji», na myśl przychodzi mi wzór, który dał nam Jezus-Nauczytel, a który został dla nas opisany w Ewangeliach. Jezus jest «Nauczycielem dobrym» (por. Mk 10, 17), nauczycielem cichym i pokornego serca (por. Mt 11, 29), nauczycielem w pełnym tego słowa znaczeniu. Wszyscy powinniśmy czerpać inspirację z Jego pedagogii, jeżeli chcemy stanąć na wysokości zadania, jakie nam zostało powierzone. Pedagogia Jezusa odznacza się mądrością, roztropnością i cierpliwością; jest to pedagogia wyczulona na innych, umiejąca dostrzegać ich potrzeby i oczekiwania, zawsze gotowa do reakcji na rozmaite ludzkie sytuacje” (Rzym, 13 kwietnia 2000 r.).

Ewangeliczny *Nauczyciel dobry* ma wiele cech pedagogicznych, które warto naśladować. Każdy z redaktorów Ewangelii kanonicznych wydobyl inne walory Rabbiego z Nazaretu, posłużył się innymi terminami, wskazał na różne cele, zadania, treści i metody dydaktyczne, „wyjaśniając [wszyst-

---

¹ Por. P. Perkins, *Jesus as Teacher*, Cambridge 1990; B. Chevally, *La pédagogie de Jésus*, Paris 1992; R. Rotty, *The Jew called Jesus: teacher's guide*, Lovell 1993; W. Ngowi, *Jesus' teaching on prayer in the sermon on the mount: an exegetic – theological study*, Roma 2004; E. Staniek, *Pedagogiczne zasady Mistrza z Nazaretu*, Kraków 1995; J. Kochel, *Katecheza u źródeł Ewangelii*, Poznań 2006; B. Adamczyk, *Model pedagogii Jezusa w przekazie biblijnym*, Kraków 2008; R.B. Sieroń, *Model wychowania według Jezusa Chrystusa w ujęciu czterech Ewangelii kanonicznych*, Rużemberg – Stalowa Wola 2008.

ko] stosownie do sytuacji Kościoła”, zachowując „formę *przepowiadania*, zawsze jednak w taki sposób, aby podzielić się z nami nieskażoną prawdą o Jezusie” (KO 19). Powstał w ten sposób *wielobarwny portret* Jezusa: Nauczyciela (Mk) – Przewodnika (Mt) – Mistrza (Łk) – Prawdy (J).

1.1. Jezus Didaskalos w Ewangelii Marka

Katecheza czasów apostoelskich utrwaliła obraz Jezusa jako Nauczyciela. Najpierw była to katecheza ustna przekazywana przez wędrownych nauczycieli, naocznych świadków i sługi słowa (Łk 1, 2; Dz 1, 21n; 6, 4; KO 19). Z czasem przybrała ona formę spisana – opowiadania (przepowiadania) „zdarzeń, które się dokonały pośród nas [pierwszych wyznawców Chrystusa]” (Łk 1, 1). Jan Paweł II, komentując ten okres rozwoju katechezy zauważa, że „Apostołowie dobierają sobie w dziele nauczania «wielu» innych uczniów (Dz 15, 35); a nawet zwykli chrześcijanie rozproszeni na skutek prześladowania «przechodzili z miejsca na miejsce, głosząc słowo» (Dz 8, 4)”. W tej refleksji wyróżnione zostają dwie pierwsze redakcje Ewangelii: „Czyż opowiadanie św. Mateusza nie zostało nazwane *Ewangelią katechety*, a opowiadanie św. Marka *Ewangelią katechumena*?” (CT 11). Pozostanie tajemnicą, dlaczego Papież nie odniósł się do dwóch pozostałych Ewangelii, a postawione przez siebie pytania pozostawił bez odpowiedzi. Spróbować podjąć to wyzwanie i odpowiedzieć nie tylko na papieskie pytanie, ale i na kilka innych z nim związanych: Dlaczego opowiadanie św. Marka zostało nazwane *Ewangelią katechumena*? Jaki obraz Jezusa wyłania się z najstarszej Ewangelii? Jaki charakter miała pedagogia Jezusa w relacji św. Marka? Jaka funkcję w procesie dojrzewania chrześcijańskiego spełniała formacja proponowana przez najstarszą Ewangelię?

1.1.1. *Didaskalos* – nauczyciel, który „ma władzę” (Mk 1, 22)

W Nowym Testamencie na określenie działalności nauczycielskiej najczęściej używa się trzech czasowników: *didaskein* – „uczyć, pouczać” (97 razy), *keryssein* – „proklamować, rozgłaszać, przepowiadać” (61 razy) i *euangelizein* – „głosić dobrą nowinę” (26 razy). Marek wyraża nauczanie tylko przy pomocy czasownika *didaskein*, Mateusz używa dwóch terminów *didaskein* i *keryssein*, a Łukasz *keryssein* i *euangelizein*.

Najbardziej rozpowszechniony grecki rzeczownik *didaskalos* – „nauczyciel” używany jest przez wszystkich Ewangelistów². Nauczycielem nazywają Jezusa częściej faryzeusze i ludzie obcy, niż Jego uczniowie (Mk 4, 38; 9, 5. 38; 10, 35; 13, 1; por. Łk 21, 7).

Od suchych statystycznych zestawień ważniejszy jest ogólny klimat najstarszej Ewangelii. Co prawda Marek ukazuje Jezusa nauczającego w sposób mniej podniosły niż Mateusz, ale przyznaje mu za to wyjątkowy autorytet: „Zdumiewali się Jego nauką: uczył ich bowiem jak ten, który ma władzę, a nie jak uczeni w Piśmie” (Mk 1, 22). Mieszkańcy Kafarnaum „zdumiewali się”, ponieważ Jezus uczył z nieznaną wcześniej mocą (gr. *exousia* oznacza „możliwość, wolność wyboru, moc, władzę, pełnomocnictwo”)³. Nie chodzi tutaj o jakiś retoryczny urok w przekazie treści, lecz o wewnętrzną wolność decyzji i swobodę działania. „Mówiąc o Bogu, Jezus jest – co zauważa A. Grün – wewnętrznie wolny (...). Jezus jawi się słuchaczom jako ktoś, kto ma władzę, kto ma udział w panowaniu Boga. Słowa Jezusa coś w słuchaczach powodują. Uwalniają ich od zniewalających i patogennych mocy”⁴. Nauczyciel z Nazaretu objawia ową moc w słowach i czynach (por. Mk 1, 22. 27; 6, 2; 7, 37; 10, 26; 11, 18. 28). We wszystkich tych przypadkach Jego nauczanie było przedmiotem zdumienia, zachwytu, zastanawiania się, ale także lęku, zdziwienia, niedowiarstwa. Budziło więc różnego rodzaju emocje. Dla nikogo nie było obojętne. W odróżnieniu od uczonych w Piśmie, objaśniających Prawo, Jezus opierał się na własnym autorytecie wysłańca Bożego i proroka (Mk 6, 4). Jego autorytet nie pochodził z tradycji dawnych nauczycieli Izraela, z miejsca pochodzenia ani nawet nie wywodził się z objawienia Tory. Jego autorytet pochodził od Niego samego, opierał się bardziej na tym, kim On jest, niż na tym, co mówi⁵. Wyjątkowa moc i autorytet Jezusa odwoływały się do Tego, dla którego „wszystko jest możliwe” (Mk 10, 27).

² Termin *didaskalos* pojawia się również w Listach, jednak nie w odniesieniu do Chrystusa, ale do ludzi (Rz 2, 20; 1 Kor 12, 28.29; Ef 4,11; 1 Tm 2, 7; 2 Tm 1, 11; 4, 3; Hbr 5, 12; Jk 3, 1); por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 134; S. Byrskog, *Jesus the Only Teacher: Didactic Authority and transmission in Ancient Israel. Ancient Judaism and the Matthean Community* (ConBNT 24), Stockholm 1994, s. 284-290.

³ R. Popowski, *dz. cyt.*, s. 208.

⁴ A. Grün, *Jezus – droga do Wolności. Ewangelia św. Marka*, tł. G. Sowiński, Znak, Kraków 2003, s. 39.

⁵ Potwierdza to Mateuszowa formuła: „A Ja wam powiadam...” (Mt 5, 22.27.34.39.44); por. R. Karpiński, *Władza nauczycielska Chrystusa w Ewangelii św. Mateusza*, RBL 22 (1969) 4-5, s. 206-213; J. Kudasiwicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki 1999, s. 210.

1.1.2. Wczesnochrześcijański katechumenat według Ewangelii Marka

Ewangelia Marka nazywana jest *Ewangelią katechumena*, co sugeruje, że zawiera ona istotne elementy towarzyszące przy wprowadzeniu kandydata pochodzącego ze środowiska pogańskiego w katechumenat chrzcielny Kościoła⁶. Zdaniem kard. Martiniego Ewangelista Marek poucza kandydata co jest konieczne, by uczynić pierwszy krok na drodze wiary: nawrócić się i przyjąć chrzest. Orędzie najstarszej Ewangelii pozostaje więc w służbie wtajemniczenia chrześcijańskiego. Dzięki niej katechumen jest prowadzony przez kolejne etapy drogi inicjacji katechumenalnej⁷.

Bibliści wskazują różne rozwiązania strukturalne Ewangelii według św. Marka⁸. Jedną z nich może być kompozycja *katechumenalna*, która

⁶ Instytucja *katechumenatu* w czasach apostoelskich ma swoje początki. Apostołowie otrzymali wyraźną misję nauczania i udzielania chrztu (por. Mk 16, 15n; Mt 28, 19n; J 3, 18; Dz 2, 38; 16, 31. 33). Nikt nie mógł być zatem ochrzczony bez choćby krótkiego, uprzedniego pouczenia – katechezy chrzcielnej. Apostoł Paweł, w oparciu o judaizm przedchrześcijański, nazywa prawdziwego Żyda *katechumenos tou nomou* (Rz 2, 18). W Ga 6, 6 zestawia on *katechetę* (gr. *katechon*), który udziela nauki wiary chrześcijańskiej z *katechumenem*, który otrzymuje pouczenie. Zakres tego nauczania streszcza w Dz 18, 25 w formule dotyczącej Apollona, który został (nie wiemy w jaki sposób) *katechumneos ten hodon tou kyriou* („znał on już drogę Pańską”) i sam nauczał (gr. *edidasken*) „dokładnie tego, co dotyczyło Jezusa”. Tak więc w Kościele pierwotnym *katechumenem* nazywano tego, który po nawróceniu przygotowywał się do przyjęcia chrztu. Ten „nowicjat życia chrześcijańskiego” (Tertulian) obejmował formację doktrynalną i określone wymogi moralne. Później, w epoce masowych nawróceń, rozróżniano między *katechumenos* a *baptizomenos* czy *fotizomenos*, czyli terminami stosowanymi przy bezpośrednim przygotowaniu do chrztu; por. P. Franquesa, *Catecumenato*, w: *Enciclopedia della Bibbia*, t. II, Torino 1969, kol. 206-208; R. Murawski, *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*, Warszawa 1990; Tenże, *Historia katechezy*, s. 161-239; M. Dujarier, *Krótką historia katechumenatu*, tł. A. Świeykowska, U. Grabczak, Poznań 1990; G. Cavallotto, *Catecumenato antico. Diventare cristiani secondo i padri*, Bologna 1996; Tenże (red.), *Iniziazione cristiana e catechumenato. Divenire cristiani per essere battezzati*, Bologna 1996.

⁷ C.M. Martini, *Biblia i powołanie. Od powołania chrzcielnego do powołania kapłańskiego*, tł. A. Haberko, Kraków 2001, s.141n; Tenże, *Christian formation according to the Gospel* (Progressio – Supplement n. 15), Roma 1980, s. 13-15; J. Kochel, *Katecheza ewangelizacyjna w nauczaniu Carlo Maria kard. Martiniego* (OBT 31), Opole 1999, s. 108-110.

⁸ Krytyczne omówienie współczesnych badań nad złożoną strukturą Marka; por. J. Czerny, *Ewangelie synoptyczne w aspekcie literackim, historycznym i teologicznym* (OBT 12), Opole 1996, s. 91-95; J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, s. 153-156; G. Ravasi, *Il Vangelo di Marco*, Bologna 1999; S. Grasso, *Vangelo di Marco. Nova versione, introduzione e commento*, Milano 2003; S. Hareźga, *Jezus i Jego uczniowie. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka*, Lublin 2006.

dzieli tekst na dwie części zasadnicze (z wyraźną cezurą wskazującą na temat główny: *wyznanie chrzcielne* Piotra w Cezarei Filipowej – 8, 29) oraz pięć elementów, wspierających istnienie wczesnochrześcijańskiego katechumenatu.

I. Prekatechumenat:

1) przygotowanie „na pustyni” jako okres *pierwszej ewangelizacji* (Mk 1, 2 – 13);

2) działalność Jezusa w Galilei jako *etap włączenia do grona katechumenów* (Mk 1, 16 – 8, 29).

II. Katechumenat:

3) droga Dwunastu z Jezusem jako właściwy *katechumenat* (Mk 8, 29 – 10, 45);

4) działalność Jezusa w Jerozolimie jako okres *oczyszczenia i oświecenia* (Mk 11, 1 – 15, 39);

5) okres wtajemniczenia „przy grobie” jako okres *mystagogii* (Mk 15, 42 – 16, 8).

Na początku i na końcu Ewangelii – na zasadzie *inkluzji* – pojawia się wzmianka o chrzcie: najpierw w kontekście *chrztu nawrócenia* Jana Chrzciciela (1, 4-8) i *chrztu* Jezusa (1, 9-11), a potem w ostatnim nakazie, gdzie jest mowa o konieczności wiary i *chrztu* dla zbawienia (16, 16). Obydwie wzmianki odzwierciedlają refleksję pierwotnych gmin chrześcijańskich, stąd też trzeba – zdaniem R. Murawskiego – umieć w nich dostrzec i odróżnić historyczne dane od tzw. *interpretatio christiana*⁹.

Zasadnicza formacja katechumenalna ma miejsce w ramach centralnej części Ewangelii, gdzie Jezus – Didaskalos przemawia tylko do uczniów – „pierwszych katechumenów”. Poprzedza ją etap wprowadzenia, który ma miejsce w Galilei. Tam Jezus naucza i uzdrawia, gromadzi uczniów, włącza ich do grona Dwunastu. Odpowiadający mu etap oczyszczenia i oświecenia ma miejsce w Jerozolimie, w której Jezus nie dokonuje żadnego cudu, a Jego nauczanie budzi stały sprzeciw ze strony arcykapłanów i uczonych w Piśmie. Tam też został odrzucony i ukrzyżowany. Ewangelia kończy się jednak wezwaniem: „Idźcie, powiedźcie Jego uczniom i Piotrowi: «Podąża przed wami do Galilei, tam Go ujrzycie, jak wam powiedział» (Mk 16, 7). Galilea jest więc również krainą odrodzenia i zmartwychwstania do nowe-

⁹ R. Murawski, *dz. cyt.*, s. 93.

go życia (Mk 14, 28). Natomiast Jezus jest Tym, w którym Piotr rozpoznał Mesjasza (8, 29), setnik Syna Bożego (15, 39).

Kard. Martini zwrócił uwagę na zasadnicze elementy Markowej „katechezy przedchrzcielnej”¹⁰. Dla jej zilustrowania przytacza kilka fragmentów. Pierwszy etap *prekatechumenalny* ma miejsce podczas nauczania Jana Chrzciciela, przygotowującego przyjście Jezusa i proklamowanie Ewangelii o królestwie Bożym i potrzebie nawrócenia. Jan głosił: „Idzie mocniejszy ode mnie (...). On chrzcić was będzie Duchem Świętym” (Mk 1, 7n) oraz: „Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzyć w Ewangelię” (M 1, 4n).

Etap *włączenia do grona katechumenów* wiąże się z powołaniem pierwszych uczniów (por. Mk 1, 16-20; 2, 13-17; 3, 13-19), nauczaniem „z mocą” (Mk 1, 22) oraz pierwszymi uzdrowieniami (Mk 1, 23 – 2, 12). Na tym etapie istotny jest dialog Jezusa z tymi, którzy potrzebują inicjacji katechumenalnej: „Wam dana jest tajemnica królestwa Bożego, dla tych zaś, którzy są poza wami, wszystko dzieje się w przypowieściach” (Mk 4, 11). W tym fragmencie można wyróżnić dwie grupy:

– *thumb*, który co prawda „był przy Jezusie”, ale pozostał „na zewnątrz” wspólnoty,

– oraz *Dwunastu*, którzy zadają pytania, proszą o wyjaśnienie przypowieści, otrzymują dalsze pouczenia oraz zaproszenie, by „być z Jezusem”, tworzyć z Nim wspólnotę uczniów.

W Ewangelii Marka wyraźnie widać kolejne etapy procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego. Kandydaci najpierw otrzymali wstępne pouczenie o królestwie Bożym, a to, co wiedzą, jest zakryte „pod osłoną” przypowieści, obrazów, metafor, symboli. Wszystko, czego Jezus nauczał, jest dla nich nieco zagadkowe i intrygujące, stąd obrazy i pytania. Jezus sukcesywnie prowadzi uczniów „w serce” doświadczenia chrześcijańskiego: „Wam dana jest tajemnica (gr. *mysterion*)...”. Innymi słowy, wtajemnicza ich w prawdy objawione wcześniej, np. przez proroka Izajasza 6, 9n (por. J 12, 40; Dz 28, 26n), który zapowiadał niezrozumienie, zatwardziałość i odrzucenie.

Na tym etapie przygotowania Ewangelista umieścił dwa epizody uzdrowienia niewidomego (por. Mk 8, 22-26 i 10, 46-52). Każdy z nich jest przejściem do kolejnej części Ewangelii¹¹. Pierwsze nawiązuje do ślepoty

¹⁰ C.M. Martini, *Christian formation according to the Gospel*, s. 13.

¹¹ A. Grün, *Jezus – droga do Wolności*, s. 18n.

uczniów, którzy nie rozumieją Jego słów: „Mając oczy, nie widzicie...” (Mk 8, 18). W drugim podano imię uzdrowionego, podkreślono jego zaangażowanie, rolę świadków podprowadzających do Jezusa, pytanie (chrzcielne): „Co chcesz, abym ci uczynił?” (10, 51) oraz wyznanie wiary: „Idź, twoja wiara cię uzdrowiła” (10, 52). Jezus, uzdrawiając niewidomego, wykonuje czynności przypominające wstępne rytmy chrzcielne oraz elementy późniejszego rytuału chrzcielnego (Mk 8, 23. 25; 10, 49-52)¹².

Droga katechumena to czas *oczyszczania i oświecenia*, który kończy się tak, jak uzdrowienie niewidomego pod Jerychem, który „natychmiast przejrzał i szedł za Nim drogą” (Mk 10, 52). Wołanie ślepcy jest przykładem „modlitwy chrzcielnej” i „dialogu chrzcielnego”, w którym katechumen musi sam odpowiedzieć na pytanie Jezusa (Mk 10, 51). Kandydat pragnie oświecenia płynącego z chrztu, a sprawą Kościoła jest takie prowadzenie katechumena, by mógł przejść poszczególne etapy inicjacji i jaśniejsze stało się pragnienie jego serca. Okresowi temu towarzyszy również szczerza potrzeba przezwyciężenia tzw. „pogańskiej dwoistości ludzkiego serca” – osobistego nawrócenia¹³. Typowym przykładem katechezy moralnej jest komentarz do legalistycznych praktyk faryzeuszów dotyczących czystości rytualnych. Jezus tłumaczy uczniom: „Z wnętrza bowiem, z serca ludzkiego pochodzą złe myśli, nierząd, kradzieże, zabójstwa, cudzołóstwa, chciwość, przewrotność, podstęp, wyuzdanie, zazdrość, obelgi, pycha, głupota. Całe to zło z wnętrza pochodzi i czyni człowieka nieczystym” (Mk 7, 21-23). Ewangelia wymienia liczne wady i grzechy, a nade wszystko potwierdza podstawową zasadę, że zło rodzi się w człowieku, w jego wnętrzu, należy zatem odnowić serce – wewnątrz. „Problem nie dotyczy społeczeństwa, struktury, systemu, ale serca człowieczego, z którego wszystko pochodzi”¹⁴. Istnieje jednak lekarstwo na wszelkie zło: „obmycie odradzające i odnawiające w Duchu Świętym” (Tt 3, 5).

¹² W pierwotnym katechumenacie istniały obrzędy stanowiące bezpośrednie przygotowanie do chrztu, do których zaliczano: oddanie symbolu wiary, obrzęd *Effatha*, wybór imienia chrześcijańskiego, a nawet namaszczenie olejem katechumenów; por. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*, Katowice 1988 (dalej: OCHWD 54. 193-207). U Marka możemy odnaleźć fragmenty stanowiące źródło dla tych tradycji, np. obrzęd *Effatha* (Mk 7, 34); nadanie imion wybranym uczniom (Mk 3, 16n).

¹³ C.M. Martini, *dz. cyt.*, s. 27.

¹⁴ C.M. Martini, *Być z Jezusem. Medytacje nad Ewangelią św. Marka*, tł. S. Wąsik, F. Błaszkwicz, S. Patalan, Kraków 1997, s. 34n.

Okres *mystagogii* kończy się okrzykiem centuriona rzymskiego, który przypomina wyznanie katechumena na progu chrztu: „Istotnie, ten (...) był Synem Bożym” (Mk 15, 39). Kard. Martini przekonuje, że „katechumen jest wezwany, aby przeszedł od stworzonego przez ludzi fałszywego obrazu Boga (...) do obrazu Boga, który działa tajemniczo i prowadzi z dobrocią (...). Boga działającego przez zbawczą inicjatywę Ewangelii, która dla człowieka zawsze jest nie do przewidzenia i zawsze zaskakuje”¹⁵.

Droga Jezusa staje się pierwowzorem katechumenalnej drogi uczniów, a dzieło Marka ewangelią – *radosną nowiną*, która zachęca do wyznania wiary w Tego, który jest prawdziwym Synem Bożym, Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym (Mk 1, 1; 15, 39).

---

¹⁵ *Tamże*, s. 24.